

Aate- historiallista ajattelua 1900-luvusta

**Tony Judt (& Timothy Snyder),
Thinking the Twentieth Century. William Heinemann 2012.
414 s.**

Tony Judtin kuolema liikehermoja rappeuttavaan ALS-tautiin vuonna 2010 oli suuri menetys historian-tutkimukselle ja varsinkin 1900-luvun aate- ja sosiaalishistorialle. Lontoossa emigranttijuutalaiseen alempaan keskiluokkaan syntynyt ja Cambridgen yliopistossa opis-

kellut Judt keskittyi uransa alkuvaiheessa Ranskan sosiaaliseen ja poliittiseen historiaan. 1980-luvun puolivälissä hän kiinnostui Itä-Euroopasta, opetteli tšekin kielen ja tutustui itäeurooppalaisiin tutkijoihin ja (toisin)ajattelijoihin. Tämä ymmärrys sekä Länsi- että Itä-Euroopan historiasta näkyi hänen suurteoksessaan *Postwar* (2005), jota jo nyt voi pitää klassikkona. Vuonna 1987 New York Universitystä professuurin saanut Judt alkoi 1990-luvulla kirjoittaa mm. New York Review of Booksiin teräviä, kantaaottavia esseitä 1900-luvun historiasta ja politiikasta. Amerikanjuutalaisten hampaisiin Judt joutui kritisoituaan Israelin apartheidpolitiikkaa, ja vielä suuremman joukon hän suututti vastustamalla Irakin sotaa yhtenä harvoista amerikkalaistutkijoista.

Thinking Twentieth Century on Judtin toinen postuumisti julkaistu teos, ensimmäinen oli vuonna 2011 ilmestynyt muistelmateos *Memory Chalet*. Vielä hänen elinaikanaan ehti ilmestyä hyvinvointivaltion puolustus *Ill Fares the Land*.¹ Nämä kolme kirjaa perustuvat ALS-taudin riuduttaman Judtin saneluihin, ja viimeisin on tulos keskusteluista Judtin ja nuoremman historioitsijakollegan, Bloodlands -teoksesta tunnetuksi tulleen Timothy Snyderin kanssa. Judt on keskustelussa ehdottomasti hallitsevassa asemassa, mikä on ollut tarkoituskin: Snyderin tehtävä on sparrata Judtin veitsenterävää ajattelua eikä niinkään esitellä omia näkemyksiään. Tulos on älyllistä ilotulitusta, modernin ajan eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen historian analyttistä mutta samalla mieltä ja tunteita liikuttavaa ajattelua, jossa yhdistyy historia, Judtin elämäkerta ja eettinen pohdinta. – Hän sai etunimensä tädil-

1. Suom. *Huonosti käy maan*, Like 2011.

tään Tonilta, joka tapettiin Auschwitzissä.

Mitä Judt sitten ajattelee 1900-luvusta? Kirjassa historia sidotaan yhteen Judtin elämään ja työhön alkaen sodanjälkeisestä Lontoosta ja päättyen 2000-luvun Yhdysvaltoihin. Judtin maantieteelliset koordinaatit liittyvät hänen keskeisiin tutkimusaiheisiinsa, ranskalaiseen sosialismiin ja aatehistoriaan, kylmään sotaan, sosialistiseen Itä-Eurooppaan ja sen toisinajattelijoihin ja lopulta uusimpaan amerikkalaiseen politiikkaan ja talouteen ja niiden vaihtoehtoon, eurooppalaiseen sosiaalidemokratiaan. Judtin ajattelun ja toiminnan kaari on laaja, mutta lukija ei jää pinnallisten yleistysten uhriksi: Judtin lukeneisuus ja kyky pukea sanoiksi kunkin aikakauden ja ajattelutavan ominaispiirteitä vakuuttavasti ja ajatuksia herättävästi on poikkeuksellista. Hän on tässä suhteessa Eric Hobsbawmin sukulaissielu, paitsi että Judt ei koskaan ollut kommunisti; marxilainen ja sionisti hän tosin oli hetken aikaa nuoruudessaan. Hänestä tuli useamman näkökulman ja arvomaailman hyväksynyt tieteellinen ja poliittinen pluralisti, jälkimmäisen suhteen Isaiiah Berlinin hengessä.

Judt ja Snyder keskustelevat odotetusti 1900-luvun suurista ismeistä: sosialismista ja marxismista, fasismista ja kansallissosialismista, sionismista ja nationalismista, kapitalismista ja liberalismista. Kaikista niistä Judtilla on kiinnostavaa sanottavaa. Hän näkee liberalismiin voittokulun yhtenä kirjan pääteemoista. Hänelle liberalismiin voitto 1900-luvulla ei ollut millään lailla varmaa tai edes erityisen todennäköistä. Toinen maailmansota tuhosi kyllä Kolmannen valtakunnan ja ajoi eurooppalaisen fasismiin maan alle, mutta Itä-Euroopan kohtalo vei puolet Euroopasta kommunistiseen diktatuuriin. Demokratialle vihamielinen kommunismi ja väkivallan ideologinen oi-

keutus vetosivat myös länsimaiseen älymystöön, mutta fasismiin uusi nousu esimerkiksi Länsi-Saksassa ei myöskään olisi ollut epäuskottava kehityskulku – fasismi ei Judtin mukaan ollut kommunismin vaan porvarillisen demokratian vastakohta (s. 65). Judt suhtautui erityisesti kylmän sodan itäeurooppalaiseen liberalismiin eettisenä ajatteluna. Sartre ja monet muut Länsi-Euroopan vasemmistoajattelijat tulkitsivat Neuvostoliittoa parhain päin, ja samalla he suhtautuivat piittaamattomasti niihin itäeurooppalaisiin, jotka yrittivät kertoa todellisuudesta rautaesiripun toisella puolella. Judt ei peittele ihailuaan Vaclav Havelin tai puolalaisien Czeslaw Miloszin, Adam Michnikin ja Leszek Kolakowskin vallanpitäjiä uhmaavaa ajattelua ja toimintaa kohtaan.

Sartrea ja muita ideologisen itsepetoksen vallassa olleita ranskalaisajattelijoita ankarasti arvostellut Judt kunnioitti samalla ranskalaisia ”moralisteja” (*moraliste*), kuten Albert Camus’ta ja sosiologi Raymond Aronia. Judt näki heidän ajattelunsa perustuneen totuudellisuuden (ei suurten ja äänekkäiden Totuuksien) ja eettisen sitoutumisen ihanteille. Oman brittiläisen kulttuuripiirinsä ajattelihoista hän nostaa ranskalaisten moralistien rinnalle George Orwellin, kielen manipuloinnin ja ideologisen itsepetoksen anatomistin. Judt itse halusi epäilemättä tulla liitettyksi näiden suurruuksien seuraan. Hän kuvaa itseään Orwellin tapaiseksi ikuiseksi ulkopuoliseksi (s. 56), vahingollisten väitteiden ja historiallisen tietämättömyyden paljastajaksi ja (viime vuosina) markkinafundamentalismin ja Bushin hallinnon viholliseksi. Tässä roolissa hän sai näkyvyyttä 1990-luvun puolivälistä alkaen varsinkin Yhdysvalloissa, jossa hän nousi julkisen intellektuellin asemaan ja jossa hän varmasti olisi jatkanut ”dissidentinä” ilman tappavaa sairauttaan.

Judtin ajattelu 1900-luvun historiasta ja sen tutkimisesta inspiroi pohtimaan historioitsijan asemaa tutkijana ja kansalaisena. Judt toteaa tulleen koko ajan paremmaksi ajattelijaksi, kirjoittajaksi ja tutkijaksi, minkä jokainen voi itse todeta lukemalla hänen kirjoituksiaan eri ajoilta. Toisin kuin luonnontieteissä, jossa merkittävin tieteellinen työ tehdään usein kolmenkymmenen ikävuoden molemmin puolin, on historioitsija tuskin koskaan ”valmis”, ainakaan hän ei kykene laajoihin synteeseihin ja tarkkoihin oivalluksiin ilman jatkuvaa lukemista, kirjoittamista ja ajattelua. 62-vuotiaana kuolleen Judtin kohdalla tämä kehitys näkyy hyvin selvästi: *Postwarin* kaltaista 900-sivuista järkälettä ei nuoren historioitsijan kannata edes yrittää kirjoittaa.

Judt muistuttaa myös, ettei nykyajan historioitsija voi vetäytyä omasta ajastaan ja paikastaan johonkin ristiriidattomaan objektiivisuuden tilaan – konteksteja rakentava tutkija on itse erilaisten kontekstien sisällä. Siksi 1900-luvun historioitsijalla on kansalaisvelvollisuus osallistua oman aikansa debatteihin ja ajaa tiedoillaan ja näkemysillään yhteistä hyvää. Judtille tämä tavoite näkyi ajatuksena, että tärkeämpää kuin kuvitella parempia maailmoja on miettiä kuinka estää vielä huonommat ajat (s. 304). Samalla on kirjoitettava muustakin kuin siitä minkä ymmärtää: on kirjoitettava siitä, *mistä välittää* (s. 331). Näin Tony Judt itse teki, ja sen myötä hänestä tuli Camus’n ja Orwellin sielunveli – *moraliste*.

– PETERI PIETIKÄINEN